

Nr 139.

Ankom till riksdagens kansli den 17 maj 1945 kl. 2 em.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition
angående inrättande av en värnpliktslånefond m. m.*

(1:a avd.)

I propositionen nr 198 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 mars 1945, föreslagit riksdagen att

dels besluta, att för utgivande av värnpliktslån till värnpliktigt befäl m. fl. ävensom till visst avgående fast anställt manskap skall inrättas en särskild utlåningsfond, benämnd Värnpliktslånefonden,

dels under Statens utlåningsfonder till Värnpliktslånefonden för budgetåret 1945/46 anvisa ett investeringsanslag av 500 000 kronor,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i berörda statsrådsprotokoll anförts, meddela bestämmelser om värnpliktslån till visst avgående fast anställt manskap i samband med meddelandet av motsvarande bestämmelser för värnpliktigt befäl m. fl.,

dels medgiva, att återstående medel å det för budgetåret 1941/42 under Fonden för låneunderstöd anvisade reservationsanslaget till Värnpliktslån måtte få disponeras under budgetåret 1945/46,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i samma statsrådsprotokoll anförts, meddela bestämmelser om värnpliktslån till under militärtjänstgöring skadade, att utgå från förenämnda anslag till värnpliktslån.

Värnpliktslån till värnpliktiga, som uttagits till befälsutbildning, m. fl.

I propositionen 1944: 149 angående penningbidrag och premier åt värnpliktiga m. m. upptogs till behandling jämväl frågorna om familjebidrag och värnpliktslån till värnpliktiga, vilka uttagas till befälsutbildning eller specialtjänstgöring, d. v. s. till värnpliktiga, som ha att fullgöra längre tjänstgöring i fredstid än den för flertalet värnpliktiga bestämda.

Riksdagen (skrivelse 1944: 274) uttalade beträffande frågan om värnpliktslån till värnpliktiga befälselever m. fl., att riksdagen i likhet med departementschefen funnit lämpligt, att åt ifrågavarande värnpliktiga bereddes möjligheter att vid behov komma i åtnjutande av lån, tills vidare enligt värnpliktslåneförordningens bestämmelser och sedermera, då denna förordning

icke längre komme att vara tillämplig, enligt bestämmelser, som det finge ankomma på Kungl. Maj:t att meddela. Riksdagen förutsatte, att frågan om uppläggande av en särskild fond för ifrågavarande lån till värnpliktiga i sinom tid komme att underställas riksdagen.

Riksdagen anmälde i anslutning till detta uttalande, att riksdagen be- myndigat Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i det till propositionen 1944: 149 fogade statsrådsproto- kollet anförts, meddela bestämmelser rörande värnpliktslån till värnpliktiga befälselever m. fl.

Kungl. Maj:t uppdrog den 30 juni 1944 åt statskontoret och riksräken- skapsverket att, med beaktande av vad vid anmälan av propositionen 1944: 149 och i riksdagens skrivelse 1944: 274 anförts rörande värnpliktslån till värnpliktiga befälselever m. fl., gemensamt avgiva förslag om inrättande av en särskild värnpliktslånefond för utlämnande av värnpliktslån i fredstid.

Vidare uppdrog Kungl. Maj:t samma dag åt statens arbetsmarknadskom- mission att i samråd med försvarets civilförvaltning, med beaktande av vad i förenämnda proposition och riksdagsskrivelse anförts rörande värnplikts- lån, näringsbidrag och vidgad tillämpning av krigsfamiljebidragsförordningen, inkomma med de övriga förslag, innefattande jämväl förslag till författnings- bestämmelser, som i anledning av vad sålunda anförts kunde befinnas på- kallade.

Till åtlydnad härav ha *statskontoret* och *riksräkenskapsverket* med skri- velse den 26 september 1944 inkommit med förslag till kungörelse angående lån från värnpliktslånefonden, och med skrivelse den 28 september har *sta- tens arbetsmarknadskommission*, i samråd med *försvarets civilförvaltning*, över- lämnat förslag till dels förordning om ändrad lydelse av 1 § 4 mom. krigs- familjebidragsförordningen den 30 juni 1942, dels ock kungörelse angående värnpliktslån från värnpliktslånefonden.

Ehuru 1944 års riksdag, enligt vad som framgår av det föregående, be- myndigat Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser rörande värnpliktslån i fredstid åt befälsutbildade värnpliktiga m. fl., har departementschefen likväl funnit lämpligt att i detta sammanhang lämna en redogörelse för det huvud- sakliga innehållet i de av myndigheterna avgivna förslagen till kungörelse angående lån från värnpliktslånefonden och de över förslagen, efter remiss, avgivna utlåtandena. Till denna redogörelse, som finnes intagen å s. 3—10 i propositionen, får utskottet här hänvisa.

Värnpliktslån i civilanställningssyfte till visst avgående fast anställt manskap.

Vid anmälan av särskild proposition till årets riksdag angående ordnande av civilanställning för avgående fast anställt manskap vid försvaret, vilken proposition grundar sig på ett av 1942 års civilanställningssakunniga avgivet, den 15 augusti 1944 dagtecknat betänkande (SOU 1944:38), framhöll depar- tementschefen, att de sakkunniga jämte andra åtgärder i civilanställnings- syfte också föreslagit, att värnpliktslån, som enligt beslut av 1944 års riks- dag skulle kunna beviljas befälsutbildade värnpliktiga, borde bliva tillgäng-

liga även för avgående fast anställt manskap. Departementschefen ingick icke närmare på denna fråga i förenämnda proposition utan har här återkommit till spörsmålet.

1942 års *civilanställningssakkunniga* ha erinrat om innehållet i 1944 års riksdags beslut i fråga om införande av möjligheter för befälsutbildade värnpliktiga m. fl. att erhålla värnpliktslån och om sitt förslag till ordnande av yrkesutbildning för avgången fast anställt manskap. De sakkunniga ha i samband med framläggandet av sistnämnda förslag, som avser kortare utbildningskurser, uttalat sig för beredande av möjligheter för dylikt manskap att genomgå mera omfattande utbildning i civilanställningssyfte. Avgången fast anställt manskap borde få komma i åtnjutande av värnpliktslån i nyss angivet syfte eller för att etablera egen näring eller rörelse. Det syntes de sakkunniga finnas så mycket större skäl för att medgiva visst fast anställt manskap möjlighet att erhålla värnpliktslån, som dylika lån i fredstid komme att stå till befälsutbildade värnpliktigas förfogande.

I den kungörelse rörande värnpliktslån till befälsutbildade värnpliktiga, som enligt förenämnda riksdagsbeslut må utfärdas av Kungl. Maj:t, borde enligt de sakkunnigas mening också intagas bestämmelser rörande f. d. fast anställt manskaps rätt till erhållande av dylika lån. Bestämmelserna borde i vad gäller lånevillkor, amortering och säkerhet m. m. vara desamma för f. d. fast anställt manskap som för de värnpliktiga, men för att f. d. fast anställd skall kunna beviljas värnpliktslån borde såsom särskilda förutsättningar gälla, att lånesökande innehaft anställning på aktiv stat under en tid av minst fem år, att det sökta lånet vore avsett för yrkesutbildning eller genomgång av lärokurs eller för att etablera egen näring eller rörelse samt att ansökan om lån gjordes inom en tid av högst två år efter avskedet från beställning på aktiv stat eller i förekommande fall efter avslutad tjänstgöring såsom aspirantanställd beställningshavare i flottans reserv. Undantagsvis borde värnpliktslån jämväl beviljas f. d. fast anställd beställningshavare av manskapet med kortare anställningstid än nyss sagts, därest avgången föranletts av sjukdom eller andra förhållanden, som legat utom ramen för de anställdas påverkan.

I de utlåtanden, som avgivits över 1942 års civilanställningssakkunnigas betänkande och för vars innehåll i övrigt en redogörelse lämnats i förenämnda proposition till årets riksdag, ha endast i några fall de sakkunnigas förslag rörande beviljande av värnpliktslån i civilanställningssyfte berörts, och i dessa utlåtanden hava de sakkunnigas förslag tillstyrkts. Sveriges grossistförbund har dock ansett sig böra ifrågasätta, huruvida värnpliktslån för öppnande av egen rörelse borde beviljas f. d. fast anställt manskap, enär dylika fördelaktiga lån kunde föranleda att personer, vilka icke hade naturliga förutsättningar för handelsyrket eller därmed jämförliga yrkesgrenar, kunde lockas att etablera sig såsom egna företagare.

I detta sammanhang har departementschefen anmält, att *statens arbetsmarknadskommission* i sin i samråd med *försvarets civilförvaltning* den 28 september 1944 dagtecknade och i det föregående omförmälda skrivelse, med

vilken kommissionen överlämnade förslag till kungörelse angående lån från värnpliktslånefonden till befälsutbildade värnpliktiga m. fl., jämväl berörde frågan om författningsbestämmelsernas utformning, därest 1942 års civilanställningssakkunnigas förslag rörande värnpliktslån till visst avgående fast anställt manskap skulle komma att vinna statsmakternas bifall. Sålunda uttalade kommissionen, att kommissionen i likhet med civilanställningssakkunniga funne de i ämnet erforderliga bestämmelserna böra intagas i kungörelsen angående värnpliktslån till värnpliktiga, som uttagits till befälsutbildning m. fl.

Värnpliktslån till vissa beredskapsinvalidier.

I skrivelse den 10 februari 1945 har *kommittén för partiellt arbetsföra* avgivit förslag till åtgärder för omskolning av beredskapsinvalidier. Förslaget innebär i huvudsak, att genom statsverkets försorg och på dess bekostnad skall anordnas yrkesutbildning i omskolningssyfte för personer, som till följd av skada under värnpliktstjänstgöring — speciellt beredskapstjänstgöring — blivit invalider och därför icke kunna fortsätta sin tidigare yrkesverksamhet. Till deltagare i sådan omskolning avses skola utgivas stipendier eller däremot svarande understöd till bestridande av uppehållet under utbildningstiden. Det förutsattes, att beviljade livräntor skola oförändrade utgå under utbildningstiden. Kommittén har anfört att — även om den skadade själv bereddes underhåll under omskolningstiden — dock för många kunde kvarstå ekonomiska bekymmer för familjen. Här torde tills vidare enligt kommitténs mening Kungafonden och annan privat hjälpverksamhet kunna göra insatser. I en del fall kunde, har kommittén vidare anfört, grundligare utbildning, exempelvis i hantverksyrke, böra meddelas. Möjligheten att med användande av anslagna medel för omskolningsverksamheten bereda sådan mer omfattande utbildning borde hållas öppen. I den mån så kunde ske, syntes i dylika fall vederbörande böra placeras såsom elev vid ordinarie kurs i verkstadsskola. Även utbildning hos enskild näringsidkare borde kunna övervägas.

Med anledning härav har i särskild proposition till årets riksdag framlagts förslag angående omskolning av vid värnpliktstjänstgöring skadade värnpliktiga. Vid anmälan av sagda proposition anförde departementschefen, bland annat, att kommittén vid utarbetande av sitt förslag utgått från att utbildningsstipendierna skulle avse endast den skadade själv och alltså icke hans hemmavarande familj. Med hänsyn till de konsekvenser ett annat ställningstagande skulle leda till på jämförbara områden fann departementschefen sig böra godtaga kommitténs ifrågavarande uppfattning men detta syntes dock icke böra få hindra, att ytterligare stöd lämnades från statsverkets sida i omskolningssyfte eller eljest för övergång till annan verksamhet i den mån så kunde ske utan följder på andra områden. En utväg syntes departementschefen vara att i viss utsträckning medgiva beredskapsinvalidier rätt till räntefria värnpliktslån i enlighet med de bestämmelser, som innefattades i förordningen den 31 augusti 1940 om värnpliktslån.

I anslutning härtil har inom försvarsdepartementet upprättats en den 20 februari 1945 dagtecknad *departementspromemoria* angående beviljande av värnpliktslån till värnpliktiga, som till följd av skada under värnpliktstjänstgöring blivit urståndsatta att fullfölja tidigare yrkesverksamhet. I promemorian har, efter redogörelse för det huvudsakliga innehållet i det av kommittén för partiellt arbetsföra avgivna förslaget, framhållits följande.

Av kommitténs skrivelse framginge, att kommittén förutsatte, att grundligare utbildning i vissa fall kunde vara erforderlig och lämplig vid sidan av den på kortare kurser inriktade omskolning, som förslaget närmast avsåge. Många skäl talade för att statsverket sökte i möjligaste mån underlätta för invaliderna att genom dylik mer omfattande utbildning skaffa sig ökade försörjningsmöjligheter, eventuellt kompetens för mer kvalificerade och bättre avlönade yrken än de skadade tidigare utövat. Det syntes kunna övervägas, huruvida icke i dessa fall värnpliktslån enligt i ämnet gällande bestämmelser skulle kunna vara till nytta och därför borde kunna utgå. Sådana lån syntes icke kunna beviljas utan riksdagens medgivande. I samband därmed borde även utverkas beslut av innebörd, att dylikt lån finge beviljas utan hinder därav att ansökan icke inom normalt föreskriven tid ingivits. Från statens arbetsmarknadskommission syntes böra inhämtas yttrande i ärendet, innefattande jämväl uttalande rörande möjligheterna att bestrida ifrågakommande värnpliktslån inom ramen för tillgängliga medel.

Statens arbetsmarknadskommission har den 21 februari 1945 yttrat sig över departementspromemorian och därvid upplyst, att kommissionen i den verksamhet, som åligger kommissionen enligt den gällande värnpliktslåneförordningen, i flera fall funnit sådana förhållanden ha förelegat, att värnpliktslån skäligen synts böra beviljas lånesökande, vars ekonomiska svårigheter i huvudsak haft sin grund i under militärtjänstgöringen ådragen skada. Vidare har kommissionen anført, bland annat, följande.

Kommissionen delade den i promemorian uttalade uppfattningen, att beredskapsinvalider, som komme i åtnjutande av ifrågasatt grundligare utbildning, kunde vara i behov av ytterligare hjälp utöver invaliditetsersättning, eventuellt familjebidrag samt föreslagna stipendier eller däremot svarande understöd under utbildningstiden. Dylikt behov syntes emellertid kunna föreligga jämväl för beredskapsinvalider, som endast underginge den i första hand föreslagna kortvariga omskolningen. I vart fall syntes anledning saknas att helt utesluta dessa från möjligheten till ifrågasatt ytterligare hjälp. I likhet med vad i promemorian föresloges, ansåge kommissionen, att värnpliktslån vore en lämplig form för beredande av hjälp för ifrågavarande ändamål.

I likhet med vad i departementspromemorian anförts har kommissionen funnit värnpliktslån för nu ifrågavarande ändamål i stort sett kunna utgå enligt bestämmelserna i gällande värnpliktslåneförordning. Vissa särskilda föreskrifter vore dock påkallade, och kommissionen har närmare redogjort för dessa föreskrifters innehåll. Denna redogörelse har av departementschefen anmälts till statsrådsprotokollet (s. 15).

Vad angår medelsfrågan har kommissionen, med utgångspunkt från den av

kommittén för partiellt arbetsföra ifrågasatta omfattningen av verksamheten för omskolning av beredskapsinvalider, funnit, att lån, som beviljades i nu ifrågasatt låneverksamhet, borde kunna bestridas inom ramen för de medel, som funnes tillgängliga för värnpliktslån enligt nu gällande bestämmelser.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del rörande värnpliktslån till förenämnda personalkategorier anfört följande.

Såsom av det föregående framgår har 1944 års riksdag bemyndigat Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om utgivande av *värnpliktslån åt värnpliktigt befäl m. fl.* Därvid har förutsatts, att lånen skulle komma att utlämnas från en särskild utlåningsfond — värnpliktslånefonden — om vars inrättande förslag skulle föreläggas 1945 års riksdag. Ehuru Kungl. Maj:t sålunda har möjlighet att utan riksdagens förnyade hörande meddela bestämmelser rörande dessa värnpliktslån, synes det vara önskvärt, att riksdagen erhåller tillfälle giva sin mening tillkänna i ett par huvudfrågor, som vid ärendets fortsatta behandling aktualiserats.

Såsom av det föregående framgår föreligga delade meningar mellan å ena sidan statens arbetsmarknadskommission och försvarets civilförvaltning samt å andra sidan statskontoret och riksräkenskapsverket i fråga om de ändamål, som äro avsedda att tillgodoses genom ifrågavarande lån. De föreliggande förslagen överensstämman därutinnan, att såsom allmänna förutsättningar för beviljande av lån skulle gälla, att sökande till sådana lån dels till följd av värnpliktstjänstgöringen råkat i svårigheter av ekonomisk art, vilka kunna befaras äventyra hans möjligheter att efter slutad tjänstgöring fullfölja påbörjad yrkesutbildning eller vinna utkomst i det yrke eller den näring, varav han före inkallelsen haft sin bärgning, eller vilka eljest innebära en avsevärd rubbning av hans ekonomi, dels gjort vad på honom skäligen ankommit för att avvärja svårigheterna och dels måste antagas vara ur stånd att utan hjälp av värnpliktslån inom skälig tid övervinna svårigheterna. Enligt det av arbetsmarknadskommissionen och civilförvaltningen framlagda förslaget skulle lån därutöver kunna beviljas även för påbörjande av yrkesutbildning och för övergång till yrke eller näring, varav vederbörande icke förut haft sin bärgning. Statskontoret och riksräkenskapsverket däremot ha ansett, att dylika låneändamål icke böra komma i betraktande.

För egen del finner jag mig böra i princip biträda arbetsmarknadskommissionens av åtskilliga myndigheter förordade förslag om att värnpliktslån må beviljas även i sådana fall, då lån avses för påbörjande av yrkesutbildning eller för vinnande av utkomst i ny förvärvsverksamhet. Visserligen finnas för närvarande möjligheter även för ifrågavarande värnpliktiga att för studieändamål erhålla lån ur allmänna studielånefonden. Dessa lånemöjligheter äro emellertid begränsade, och det synes icke lämpligt att ytterligare öka konkurrensen om sistnämnda lån med de speciella lånebehov som kunna uppkomma som följd av befälsutbildning m. m. Ett särskilt skäl för utvidgning av möjligheterna att erhålla värnpliktslån synes mig vara, att det här är fråga om lånesökande, som gjort en insats för det allmänna genom sin förlängda värnpliktstjänstgöring. Emellertid synas de allmänna förutsättningar för beviljande av lån, om vilka myndigheterna enligt det föregående enats, icke väl lämpa sig för det ändamål, varom här är fråga. Bestämmelserna i ämnet ha av myndigheterna hämtats från gällande förordning om värnpliktslån åt beredskapsinkallade och synas taga sikte mer på äldre värnpliktiga än på de yngre ålderskategorier, som här kunna komma i fråga.

Å andra sidan är det uppenbart, att lån bör medgivas endast i den mån lånebehovet uppkommit till följd av den utsträckta värnplikstjänstgöringen. Med beaktande härav synes det lämpligast, att de av arbetsmarknadskommissionen förordade bestämmelserna i förevarande hänseende utbytas mot en föreskrift av innebörd, att värnpliktslån åt ifrågavarande värnpliktiga må beviljas endast i den mån så prövas erforderligt för underlättande av yrkesutbildning eller för utövande av yrke eller näring, varav vederbörande har sin bärgning, eller för övergång till annan verksamhet, allt under villkor dock att den på ifrågavarande värnpliktiga ankommande särskilda tjänstgöringen uppenbarligen bidragit till att framkalla eller öka föreliggande lånebehov. Vad arbetsmarknadskommissionen föreslagit rörande vilken tjänstgöring som skall kvalificera till erhållande av lån har icke givit mig anledning till erinran.

I fråga om utbetalande och förvaltning av beviljade lån ha statskontoret och riksräkenskapsverket föreslagit, att dessa uppgifter skola åläggas riksbanken, medan arbetsmarknadskommissionen och civilförvaltningen ansett uppgifterna böra åläggas länsstyrelserna. I detta sammanhang må erinras därom, att 1944 års riksdags revisorer i sin berättelse upptagit frågan om utbetalningen och förvaltningen av de enligt den gällande värnpliktslåneförordningen beviljade lånen. Revisorerna ha funnit sig böra föreslå, att de uppgifter, som nu på detta område åligga länsstyrelserna, skola överflyttas på riksbanken. För egen del finner jag vissa skäl föreligga för en dylik överflyttning. I avvaktan på återgång till fredsförhållanden finner jag likväl lämpligast, att länsstyrelserna, som jämlikt gällande värnpliktslåneförordning ha att taga motsvarande befattning med av beredskapstjänstgöring föranledda lån, betros med samma uppgifter såvitt angår nu förevarande värnpliktslån. På Kungl. Maj:t torde få ankomma att, när förutsättningar därför prövas föreligga, förordna om överflyttning av lånens förvaltning till riksbanken.

Intill dess viss erfarenhet vunnits om de olika kategorier av sökande, som i enlighet med de angivna principerna böra komma i fråga till erhållande av värnpliktslån, och om den innebörd som i praktiken bör ges de avsedda kvalifikationsgrunderna för lån, böra frågor om beviljande av lån underställas Kungl. Maj:ts prövning. Sedan under denna första tid, då rörelsen sålunda kommer att äga en mera försöksmässig karaktär, i tillämpningen en fastare praxis utbildat sig, bör övervägas att i överensstämmelse med förslaget överlämna handläggningen av låneärendena till statens arbetsmarknadskommission. Med anledning av vad länsstyrelsen i Västmanlands län uttalat vill jag framhålla, att i de fall, då så prövas lämpligt, synes en i och för sig önskvärd fordran om säkerhet genom borgen av närstående kunna helt eftergivnas.

Jag övergår härefter till det av 1942 års civilanställningssakkunniga framlagda förslaget om beviljande av *värnpliktslån åt avgående fast anställt manskap*. Enligt förslaget skulle ifrågavarande lån tillkomma dylikt manskap med en anställningstid på aktiv stat om minst fem år. Lånen skulle vara avsedda för yrkesutbildning i civilanställningssyfte eller för etablerande av egen näring eller rörelse. Undantagsvis skulle lån jämväl få utgå till manskap, som avgår efter kortare anställningstid, i de fall nämligen, då avgången föranletts av sjukdom eller andra förhållanden, som legat utom ramen för den anställdes påverkan. De i ämnet erforderliga bestämmelserna ha ansetts kunna intagas i samma kungörelse som bestämmelserna om värnpliktslån till befälsutbildade värnpliktiga m. fl., enär föreskrifterna om återbetalning och amorteringstid samt om organ för handläggning av låneärendena borde vara desamma för båda kategorierna av låntagare. Förslaget har förordats av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna. Försvarsväsendets underbefälsförbund har dock hemställt, att anställningstiden för erhållande av möjlighet till lån måtte bestämmas till fyra år, och Sveriges grossistförbund har

på anförda skäl ifrågasatt, huruvida lån borde beviljas f. d. fast anställt manskap för öppnande av egen rörelse.

För egen del finner jag mig, i anslutning till vad av mig anförts vid anmälan av proposition angående ordnande av civilanställning åt avgående manskap, böra förorda, att de sakkunnigas förevarande förslag genomföres. Liksom de sakkunniga finner jag den anställningstid, som regelmässigt skall berättiga till sökande av lån, böra bestämmas till fem år eller samma anställningstid som den, vilken enligt sagda proposition är avsedd att gälla som villkor för erhållande av stipendium vid studier i civilanställningssyfte. Med anledning av vad Sveriges grossistförbund anfört vill jag framhålla, att lånen avses skola beviljas efter noggrann prövning i de särskilda fallen; att — såsom förbundet ifrågasatt — helt betaga kompetent sökande möjlighet att erhålla lån för öppnande av egen rörelse kan jag icke finna lämpligt.

Vissa myndigheter ha ifrågasatt lämpligheten av att använda benämningen värnpliktslån beträffande de för avgående fast anställt manskap avsedda lånen. Med anledning härav må erinras, att ifrågavarande manskap enligt gällande bestämmelser är att hänföra till värnpliktiga.

Jag förordar, att av riksdagen utverkas bemyndigande av innebörd, att värnpliktslån må utgivas till f. d. fast anställt manskap enligt i huvudsak de grunder, som av mig angivits. Närmare bestämmelser i ämnet lär det böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela. Förutsättningarna för erhållande av lån torde härvid kunna angivas på i huvudsak samma sätt som i det föregående föreslagits såvitt angår lån till värnpliktiga, vilka uttagits för befälsutbildning eller specialtjänstgöring. Även frågor om beviljande av lån till avgående fast anställt manskap synas böra tills vidare hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning.

Såsom redan nämnts äro ifrågavarande lån till värnpliktigt befäl m. fl. och till avgående fast anställt manskap icke föranledda av rådande beredskapsförhållanden utan avsedda att årligen utgå i fredstid. För ändamålet synes böra inrättas en särskild *värnpliktslånefond* med karaktär av statlig utlåningsfond och avsedd såväl för befälsutbildade värnpliktiga m. fl. som för avgående fast anställt manskap. Det för fondens verksamhet erforderliga kapitalbehovet har icke kunnat av myndigheterna med tillförlitlighet beräknas. Statens arbetsmarknadskommission har enligt vissa angivna grunder beräknat ett medelsbehov för utgivande av lån till värnpliktigt befäl m. fl. av 600 000 kronor för budgetåret 1945/46 och ansett detta medelsbehov kunna tillgodoses genom överförande av medel från det nu under fonden för låneunderstöd anvisade men ännu icke helt ianspråktagna anslaget för utgivande av värnpliktslån enligt gällande värnpliktslåneförförordning. För utgivande av nya lån åt visst f. d. fast anställt manskap ha civilanställningssakkunniga räknat med ett medelsbehov för samma budgetår av 250 000 kronor. Det ytterligare medelsbehovet för utgivande av nya lån efter budgetåret 1945/46 har ansetts böra tillgodoses genom fortsatt kapitalinvestering i den mån så visar sig erforderligt till dess rörelsen blir av sådan omfattning, att nya lån kunna finansieras av inflytande amorteringsbelopp. För egen del finner jag det sammanlagda medelsbehovet för berörda ändamål kunna för nästa budgetår begränsas till 500 000 kronor, vilket belopp bör äskas av riksdagen såsom investering för budgetåret 1945/46 i värnpliktslånefonden. Då den nuvarande värnpliktslåneverksamheten alltjämt kan beräknas komma att någon tid fortgå och förslag framlagts om beviljande av särskilda värnpliktslån till långtidsinkallad personal med anlitande av första hand av de för den nuvarande verksamheten anvisade och ännu icke i anspråk tagna medlen, synes någon överföring av medel på sätt arbetsmarknadskommissionen föreslagit icke böra ske. Jag förutsätter, att under den nya fonden skola särskilt för sig redovisas kostnaderna för värn-

pliktslån till å ena sidan värnpliktigt befäl m. fl. och å andra sidan avgående fast anställt manskap.

Avskrivningsanslag, svarande mot det för nästa budgetår anvisade investeringsanslaget, bör upptagas för samma budgetår. Denna fråga torde komma att i sinom tid anmälas av chefen för finansdepartementet.

Såsom jag i annat sammanhang uttalat förordar jag, att värnpliktslån må utgå till *under militärtjänstgöring skadade*, i syfte att underlätta deras omskolning till nytt verksamhetsområde. Det av statens arbetsmarknadskommission framlagda förslaget till bestämmelser i ämnet finner jag kunna i huvudsak förordas. Av riksdagen torde böra inhämtas bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda i ämnet erforderliga föreskrifter. För ifrågavarande låneverksamhet synes böra tagas i anspråk medel, som tidigare anvisats av riksdagen i fonden för låneunderstöd för utgivande av värnpliktslån enligt gällande värnpliktslåneförordning. Utbetalade lån av förevarande slag torde emellertid böra särskilt för sig bokföras. Jag har från arbetsmarknadskommissionen inhämtat, att vid utgången av januari 1945 ett belopp av något över 2 500 000 kronor kvarstod odisponerat av tidigare anvisade anslag för värnpliktslåneverksamhet. Ytterligare medelsanvisning för här avsett ändamål synes därför icke vara erforderlig. Då riksdagen anvisat medel för ifrågavarande verksamhet senast för budgetåret 1941/42 och enligt gällande regler reservationsanslag icke utan riksdagens medgivande står till förfogande längre tid än till och med utgången av tredje budgetåret efter det, varunder anslaget anvisats, lär riksdagens medgivande böra inhämtas till fortsatt disposition av återstående medel å det för budgetåret 1941/42 i fonden för låneunderstöd till värnpliktslån anvisade kapitalinvesteringsanslaget. De ifrågavarande lånen till under militärtjänstgöring skadade äro avsedda i första hand för sådana som skadats under beredskapstjänstgöring. Huruvida dylika lån böra fortsättningsvis beviljas i anledning av olycksfall som inträffat under fredsmässig militärtjänstgöring lär komma under bedömande vid pågående fortsatt utredning rörande omskolning av i militärtjänst skadade.

Riksdagens revisorer.

Riksdagens revisorer hava i sin år 1944 avgivna berättelse under socialdepartementet, § 16, anmält vissa iakttagelser beträffande värnpliktslån, som beviljats enligt förordningen den 31 augusti 1940 (nr 824 med däri vidtagen ändring) om värnpliktslån (Del I, s. 71—77). Efter att hava lämnat en redogörelse för innehållet i nämnda förordning, enligt vilken utbetalning och förvaltning av beviljade lån omhänderhaves av länsstyrelserna (överståthållarämbetet) och lånebeviljande myndigheter äro särskilda värnpliktslånenämnder samt statens arbetsmarknadskommission, hava revisorererna lämnat uppgifter angående låneverksamhetens omfattning under olika budgetår och rörande utanordnade lån, återbetalade belopp och restantier för tiden intill den 30 september 1944.

Revisorerna hava sammanfattat sina iakttagelser på förevarande område i följande uttalande.

Av länsstyrelsernas uppgifter framgår, att under tiden till och med den 30 september 1944 utanordnats 8 437 värnpliktslån å tillhoppa i runt tal 6 194 000 kronor. Under budgetåret 1940/41, som var det första, varunder sådana lån utanordnades, utlämnades 6 339 lån å tillhoppa i runt tal 4 525 000 kronor. Att antalet nya värnpliktslån därefter väsentligt minskat, torde sammanhånga med att bidrag lämnats i andra former. Av de beviljade lånen äro

drygt hälften å högst 500 kronor. Restantierna utgöra i vissa fall en betydande del av den utanordnade lånesumman. I Stockholms stad uppgå restantierna till drygt en sjundedel av lånesumman och i Västmanlands län till drygt en femtedel. I vissa andra län åter äro restantierna betydligt lägre, såsom i Gotlands län, där de jämte avskrivningar icke uppgå till en femtiondedel.

Av utredningen framgår dessutom, att förvaltningen av värnpliktslånen kräver ett omfattande och fortlöpande arbete, för vilket erforderlig personal icke alltid funnits disponibel, vilket bidragit till att restantier och avskrivningar ökats. Enligt flertalet länsstyrelserns mening är bestyret med dessa lån ett arbete, som ligger vid sidan av länsstyrelsernas egentliga arbetsuppgifter. Såsom lämpligt organ för förvaltningen av lånen har i stället ifrågasatts riksbanken. Revisorerna anse — i likhet med 1941 års revisorer — att starka skäl tala för en dylik överflyttning av värnpliktslånen till riksbanken.

Beträffande beviljandet av värnpliktslån föreslogo 1941 års revisorer att, då antalet ansökningar om värnpliktslån visade en stark tendens att nedgå, handläggningen av dessa ärenden borde centraliseras hos statens arbetsmarknadskommission. Såsom framgår av redogörelsen har antalet ansökningar numera ytterligare nedgått. Revisorerna finna det därför nu vara än mera motiverat, att beviljandet av dessa lån överflyttas till arbetsmarknadskommissionen. Därigenom skulle värnpliktslånenämndernas verksamhet kunna nedläggas och en besparing uppstå för statsverket.

Yttranden ha avgivits av *statens arbetsmarknadskommission* och *fullmäktige i riksbanken* (Del II, s. 60—67).

Statens arbetsmarknadskommission har på anförda skäl avstyrkt, att en centralisering av prövningen av värnpliktslåneansökningarna nu genomföres, helst som någon egentlig kostnadsbesparing därigenom icke kunde beräknas uppkomma. Vidkommande utbetalningen och förvaltningen av beviljade lån har kommissionen också avstyrkt revisorernas förslag om överföring av dessa uppgifter från länsstyrelserna till riksbanken och har till stöd härför åberopat, bland annat, länsstyrelsernas erfarenheter på området samt att en av kommissionen gjord undersökning, som återgivits i yttrandet, icke ådagalade, att restantier å värnpliktslån förekomme i någon, relativt sett, större omfattning än å bosättningslån.

Fullmäktige i riksbanken hava i sitt yttrande åberopat, att fullmäktige i utlåtande den 16 november 1944 över förslag angående inrättande av en särskild lånefond för utlämnande av värnpliktslån i fredstid förklarar, att riksbanken vore beredd att åtaga sig uppgifterna med värnpliktslånen utbetalning och förvaltning.

Utskottet.

På därom av Kungl. Maj:t gjord framställning bemyndigade 1944 års riksdag Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om utgivande av värnpliktslån åt värnpliktiga, som för befälsutbildning eller tjänstgöring i vissa specialbefattningar tagas i anspråk för längre tjänstgöring än värnpliktiga i allmänhet, och förutsatte därvid, att lånen skulle komma att utlämnas från en särskild utlåningsfond — värnpliktslånefonden — om vars inrättande förslag skulle föreläggas 1945 års riksdag.

Kungl. Maj:t har genom förevarande proposition förelagt riksdagen förslag

om inrättande av nyssnämnda värnpliktslånefond och i samband därmed har departementschefen lämnat en redogörelse för innehållet i avgivna förslag till bestämmelser för utlämnande av lån från nämnda fond dels till ifrågasvarande värnpliktiga, dels ock till visst avgånget fast anställt manskap.

Vad departementschefen anfört om förutsättningar m. m. för utgivande av värnpliktslån till värnpliktiga, som uttagits till befälsutbildning, m. fl., föranleder icke särskilt uttalande från utskottets sida. Vidkommande frågan om utbetalningen och förvaltningen av beviljade lån har departementschefen funnit dessa bestyr böra tills vidare åläggas länsstyrelserna, vilka hittills haft och allttjämt ha att taga motsvarande befattning med värnpliktslån, som enligt 1940 års värnpliktslåneförordning beviljats vissa till beredskapstjänstgöring inkallade värnpliktiga. Utskottet har icke något att erinra häremot, men finner i likhet med departementschefen att frågan om en överflyttning till riksbanken av ifrågasvarande uppgifter sedermera bör övervägas. Finnes en dylik överflyttning böra komma till stånd, torde emellertid utbetalningen och förvaltningen av jämväl de lån, som beviljats enligt nyssnämnda värnpliktslåneförordning, böra överflyttas till riksbanken. Med hänsyn till att båda slagen av värnpliktslån lämpligen böra överflyttas samtidigt, finner utskottet, att det bör tills vidare anstå med att, såsom riksdagens år 1944 församlade revisorer föreslagit, nu överflytta utbetalningen och förvaltningen av enligt 1940 års värnpliktslåneförordning utgivna lån från länsstyrelserna till riksbanken. Slutligt beslut i frågan om förenämnda överflyttningar torde i sinom tid få fattas av riksdagen efter förslag av Kungl. Maj:t. Vad Kungl. Maj:t i övrigt föreslagit rörande värnpliktslåneverksamhetens handhavande har icke föranlett någon erinran från utskottets sida.

Kungl. Maj:ts framställning om riksdagens bemyndigande att meddela bestämmelser med av departementschefen förordat innehåll om beviljande av värnpliktslån i civilanställningssyfte till visst f. d. fast anställt manskap i samband med att bestämmelserna om lån till befälsutbildade värnpliktiga utfärdas tillstyrkes av utskottet, då möjligheten att erhålla värnpliktslån synes kunna bli till betydande hjälp för f. d. fast anställt manskap, som avser att bedriva mera omfattande studier i civilanställningssyfte eller att etablera egen rörelse.

Beviljade värnpliktslån till ovannämnda personalkategorier hava ansetts böra utgå från en för ändamålet särskilt inrättad värnpliktslånefond med karaktär av statlig utlåningsfond. Det för fondens verksamhet erforderliga kapitalbehovet har av departementschefen beräknats till 500 000 kronor för nästa budgetår. Utskottet tillstyrker den föreslagna värnpliktslånefondens inrättande, och att densamma må avses för lån såväl åt befälsutbildade värnpliktiga m. fl. som också åt visst f. d. fast anställt manskap. Den för nästa budgetår äskade kapitalinvesteringen i fonden, 500 000 kronor, tillstyrkes jämväl av utskottet.

Vad därefter angår Kungl. Maj:ts förslag om att värnpliktslån bör få beviljas under militärtjänstgöring skadad personal i syfte att, bland annat, underlätta omskolning till nytt verksamhetsområde finner utskottet det samma välgrundat och tillstyrker, att riksdagen lämnar Kungl. Maj:t bemyn-

digande att meddela bestämmelser härom. För denna låneverksamhet synes, på sätt departementschefen förordnat, böra tagas i anspråk de medel, som tidigare anvisats av riksdagen i fonden för låneunderstöd för utgivande av värnpliktslån enligt gällande värnpliktslåneförordning, av vilka medel, tillsammans 9 000 000 kronor, ett belopp av omkring 2 500 000 kronor uppgivits kvarstå odisponerat vid utgången av januari månad 1945.

Då riksdagen anvisat medel till värnpliktslån enligt värnpliktslåneförordningen senast för budgetåret 1941/42 och enligt gällande regler reservationsanslag icke utan riksdagens medgivande står till förfogande längre tid än till och med utgången av tredje budgetåret efter det, varunder anslaget anvisats, tillstyrker utskottet, att riksdagen, i enlighet med Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning, måtte medgiva fortsatt disposition av återstående medel å det för budgetåret 1941/42 i fonden för låneunderstöd till värnpliktslån anvisade kapitalinvesteringsanslaget.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) besluta, att för utgivande av värnpliktslån till värnpliktigt befäl m. fl. ävensom till visst avgående fast anställt manskap skall inrättas en särskild utlåningsfond, benämnd Värnpliktslånefonden,

b) till *Värnpliktslånefonden* för budgetåret 1945/46 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 500 000 kronor,

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 mars 1945 anförts, meddela bestämmelser om värnpliktslån till visst avgående fast anställt manskap i samband med meddelandet av motsvarande bestämmelser för värnpliktigt befäl m. fl.,

d) medgiva, att återstående medel å det för budgetåret 1941/42 under Fonden för låneunderstöd anvisade reservationsanslaget till Värnpliktslån måtte få disponeras under budgetåret 1945/46,

e) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i nyssberörda statsrådsprotokoll anförts, meddela bestämmelser om värnpliktslån till under militärtjänstgöring skadade, att utgå från förenämnda anslag till värnpliktslån.

Stockholm den 17 maj 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.